

Прегледни рад

Љубица Г. КОВАЧЕВИЋ*

Универзитет у Приштини, Економски факултет у Косовској Митровици

ПРАВНИ, ФИНАНСИЈСКИ И МАРКЕТИНШКИ АСПЕКТИ ИГАРА НА СРЕЋУ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Апстракт: У овом раду се, углавном, разматрају правни и неки економски аспекти игара на срећу као привредне делатности. У том контексту, указује се и на негативне утицаје делатности коцкања и клађења, нарочито на стварање и ширење друштвених девијација услед неконтролисаног конзумирања игара на срећу. Циљ овог рада је да укаже на који начин, и у којој мери законска регулатива у Републици Србији уређује обављање делатности коцкања и клађења, односно, какав утицај законска регулатива има искључиво на финансијске и маркетиншке аспекте пословања три најзаступљенија приређивача игара на срећу на овом простору. Први део рада указује на бројне специфичности које карактеришу делатност коцкања и клађења, односно, посебну законску регулативу која уређује сваки сегмент пословања ове делатности. Други део рада представља финансијски приказ показатеља успешности пословања три најзаступљенија приређивача игара на срећу. Завршни део рада посвећен је законским могућностима и ограничењима оглашавања игара на срећу, односно, настојању сва три приређивача да спровођењем друштвено одговорних активности појачају промоцију свог пословања, задржавајући је таквим приступом у законском оквиру.

Кључне речи: делатност коцкања и клађења, игре на срећу, Закон о играма на срећу, обавезе приређивача, друштвено одговорно пословање.

УВОД

Коцкање, клађење и игре на срећу могу се разматрати са више различитих друштвених гледишта, а у овом раду то се чини углавном са правног, финансијског и маркетиншког аспекта. Коцкање од давнина представља један од начина којима се људи разоноде. Историјски документи потврђују, да је коцкање често било, али и све до данас остало, законски регулисано (Козјак 2016). Посебна законска регулатива која данас уређује делатност коцкања

* асистент, ljubica.kovacevic@pr.ac.rs

и клађења, тако да се „играма на срећу сматрају игре у којима се учесницима, уз наплату, пружа могућност да остваре добитак у новцу, стварима, услугама или правима, при чему добитак или губитак не зависи од знања или вештине учесника у игри, него од случаја или неког неизвесног догађаја” (Закон о играма на срећу, Сл. гласник РС 18/2020: чл. 2.).

Упркос томе што коцкање спада у подручје (непродуктивне) људске делатности, оно се одржало све до данас. Поред подозривог, а веома често и репресивног одношења друштвене заједнице према коцкању, оно је имало и још увек има за појединца, као и за заједницу у којој он живи, једно дубље, сложеније и трајније значење од тренутног хира, магичне привлачности новца или пролазне коцкарске страсти (Kozjak - Markešić 2016: 280). У том смислу „човек по својој природи није само (раз)уман човек – homo sapiens, или човек који ствара – homo faber, већ је, између осталог и биће које има потребу да се игра – homo ludens“ (Huizinga 1992: 8). Различитим играма људи задовољавају потребу за изражавањем креативности, за забавом, разонодом и разменом емоција са другим људима, те се тако може рећи да су и игре на срећу повезане са људском потребом за разонодом. Ипак, „игра није „обични” нити „прави” живот“ (Балтезаревевић - Балтезаревевић 2018: 476), већ је пре свега, изналажење из њега у једну привремену сферу делатности с неком властитом тежњом (Huizinga 1992).

Бројни аутори баве се овом појавом, један од њих је и Милосављевић који коцкање третира као извитоперење есенцијалне природе човека, настало услед немогућности његовог исказивања као радног и стваралачког бића (2003). Сматра се да се са друштвеним кризама повећава и број коцкара, пошто кризе обезвређују људски рад и шансе да се радом зарађује. Коцка или хазардне игре, које Роже Кајоа (Roger Caillois) означава као alea, „негирају рад, стрпљење, окретност, квалификацију; оне елиминишу професионалну вредност, тачност, тренинг и наводе на апсолутно: или-или. Таква правда у играма на срећу, која се појављује као дрско и надмоћно ругање способности, срећном играчу доноси бесконачно више од онога што би му могао пружити живот пун рада, дисциплине и зноја” (Кајоа 1979: 45).

Проблем у вези са играма на срећу произилази и отуда што потреба за игром врло често неосетно прелази у њену супротност, тј. у друштвену девијацију, проблематично или патолошко коцкање. Истраживање Института за јавно здравље Републике Србије „Др Милан Јовановић Батут“ из 2014. године, указује да укупно 3,7% одрасле популације у Републици Србији поседује ризик од неког облика коцкања, 1,1–2,0% њих поседује умерен и виши ризик од коцкања (проблематични коцкари), а од тог броја 0,3–0,7% поседује висок ризик од коцкања (патолошко коцкање). Дакле, након екстраполације на популацију у Републици Србији старосне доби од 18–64 године, процењује се да проблем коцкања варира између 51–93 хиљаде људи,

од чега су 14–33 хиљаде њих патолошки коцкари (Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“ 2014: 52).

Зато се може рећи да коцкање и клађење имају и девијантан утицај на друштво у Републици Србији, јер се преливају у културни простор и постају предмет различитих критика. Прилика да се избегне девијантан утицај на друштвену заједницу, а да се притом оствари власнички интерес, може се испунити уколико се у разматрање узму опортунитетни трошкови ресурса које делатност коцкања и клађења апсорбује у свом пословном процесу. Дакле, уколико би се људски и капитални ресурси које упошљавају коцкање и клађење ангажовали у оквиру одређене делатности, на пример, ланца органске производње, осим власничког интереса, остварио би се и раст друштвеног благостања. Држава би, самим тим, имала прилику, да уместо умањи негативне ефекте коцкања и клађења, оствари значајне могућности ревитализације органског сектора и законом предвиђена средства преусмери на њихов подстицај и развој. Вредносни ниво који би могли да достигну ангажовани ресурси у оквиру одређене производње, виши је од вредности које друштву пружају друштвено одговорни приређивачи, јер у потпуности искључују могућност да реализацијом свог пословања створе друштвену девијацију.

Апстрахујући различите аспекте игара на срећу, овај рад има за циљ да укаже како су коцкање и клађење, као специфична делатност, законом уређени у Републици Србији и какав утицај има законска регулатива на финансијске и маркетиншке аспекте пословања. У функцији овог рада, анализиране су финансијске и маркетиншке активности три најзаступљенија приређивача игара на срећу у Републици Србији.

ПРАВНИ АСПЕКТИ КОЦКАЊА И КЛАЂЕЊА

Коцкање и клађење, као услужна делатност, одувек су заокупирали пажњу законодаваца, приређивача игара на срећу, као и њихових корисника. Овакву делатност, коју дели врло танка нит од забаве до друштвене девијације, карактерише читав низ специфичности, и као таква она је од настанка па све до данас, законом регулисана. Организовање игра на срећу на нашим просторима било је предмет законског регулисања још с почетка 19. века. Односно, када је 1833. године Кнез Милош Обреновић у намери да потпомогне привреду у земљи, издао допис Високославном суду Народно-Србском за установљење прве српске лутрије, у коме је својим потписом суду наредио да мотри на организаторе (Јојић 2008). Након тога је, услед промене бројних политичких прилика ова делатност пролазила кроз фазе укидања, а сваким поновним оснивањем мењала је и околности под којима су организоване игре на срећу.

И док је у неким државама ова делатност строго забрањена, у другима је дозвољена, али уз постојање стриктне регулације. Делатност коцкања и клађења уређена је уредбама, законима и другим прописима чија се примена строго контролише, а уколико се утврде неправилности починиоци подлежу казнама.

Уредбом о класификацији делатности, делатност *Коцкања и клађења*, налази се под шифром 9200, сврстана је у сектор Р - *Уметности, забава и рекреација*, и дефинисана тако да „обухвата функционисање објеката за коцкање, као што су казина, бинго сале, видео-терминали, коцкарнице и кладионице и пружања коцкарских услуга, као што је то лутрија“. Активности које се реализују у оквиру ове делатности односе се на: „продају листића лутрије (лозова и слично); експлоатацију аутомата за игре на срећу; активности у вези са одржавањем виртуелних коцкарских веб сајтова; клађење и друге сличне активности; клађење изван терена на којима се одвијају догађаји у вези с чијим исходима се спроводе клађење, као и рад казина, укључујући и казина на пловним објектима.“ (Уредба о класификацији делатности, Сл. гласник РС 54/2010)

Данас постоји посебна законска регулатива која уређује сваки сегмент пословања делатности коцкања и клађења, а то је Закон о играма на срећу (Сл. гласник РС 18/2020). Овим законом дефинисана је надлежност Управе за игре на срећу на целокупној територији Републике Србије, што јој омогућава да у спровођењу прописа у овој области обезбеди функционално јединство. Управа за игре на срећу, као орган управе у саставу Министарства финансија Републике Србије, за обављање послова државне управе у области игара на срећу, образована је Законом о играма на срећу (Сл. гласник РС 84/2004, 85/2005 – др. закон: чл. 11.), и са радом је почела 01. јануара 2005. године (Управа за игре на срећу 2020).

Компарацијом претходног Закон о играма на срећу (Сл. гласник РС 88/2011, 93/2012 – др. закон, 30/2018, 95/2018 и 91/2019) и постојећег Закона о играма на срећу (Сл. гласник РС 18/2020), уочава се читав низ измена које отежавају и поскуњују пословање приређивача. Стварање нове законске регулативе подстакнуто је перманентним растом тржишта игара на срећу на територији Републике Србије, праћеног развојем технологије, и све израженијим утицајем на друштвену заједницу.

Доношењем новог Закона о играма на срећу јасно су прецизирани и поштрени: услови за добијање дозвола, одобрења и сагласности о приређивању игара на срећу; висина основног капитала, наменских депозита или гаранција, као и накнада за одобрење приређивања игара на срећу; осигурање исплате добитака и наплате накнада; расподела дела прихода буџета Републике Србије; веће обавезе приређивача у смислу друштвене одговорности; коришћење информационо-комуникационих система за приређивање

игара на срећу ради чувања архивирања и размене података; правила игара, обавеза вођења базе података о лицима која су остварила добитак; просторна удаљеност од основних и средњих школа од 200 метара, као и обавезна удаљеност два објекта која се баве овом делатности, а која не може бити мања од 100 метара (предвиђена у циљу ограничења превелике присутности ових објеката на једном месту); па све до обавезе приређивача да, обезбеди трајну базу података (име и презиме, датум и место рођења, место пребивалишта, односно боравишта, ЈМБГ или број пасоша, датум и време уласка и изласка из играонице и др.), као и писану изјаву лица којом под материјалном и кривичном одговорношћу изјављује да у играма на срећу учествује за свој рачун и у своје име.

Заинтересовани привредни субјект који има намеру да организује игре на срећу, поред осталих услова које мора да испуни, потребно је да обезбеди основни капитал. Уједно, како би гарантовао за исплату, потребно је да привредни субјект има ризико депозит благајне сваког дана, као и наменски депозит или банкарску гаранцију. Након тога, обавеза сваког приређивача игара на срећу јесте да обрачуна и плати накнаду приређивања на одговарајући рачун за уплату јавних прихода. У Табели 1, могу се уочити обавезе предвиђене новом законском регулативом, које су неопходан и обавезујући услов сваког приређивача чије се пословање заснива на посебним играма на срећу – аутомати и клађење, као и на играма на срећу преко електронског клађења.

Табела 1. Обавезе приређивача игара на срећу по секторима

Прописане висине стопа	Аутомати		Клађење		Игре на срећу преко средстава електронске комуникације	
	Претходни закон	Постојећи закон	Претходни закон	Постојећи закон	Претходни закон	Постојећи закон
Основни капитал (€)	150.000	250.000	150.000	250.000	250.000	250.000
Наменски депозит/ Банкарска гаранција (€)	300 (за 1 аутомат)	500 (за 1 аутомат)	3.000 (по кладионици)	5.000 (по кладионици)	150.000	300.000
Ризико депозит благајне (€)	100 (сваког дана)	100 (сваког дана)	150 (сваког дана)	150 (сваког дана)	10.000 (сваког дана)	10.000 (сваког дана)
Накнада за приређивање	5% (месечно по аутомату – 35)	10% (месечно по аутомату – 40)	15% (месечно по кладионици – 500)	15% (месечно по кладионици – 550)	7.500 (месечно)	10.000 (месечно)

Поред значајног увећања основног капитала, значајно увећање уочава се и код наменских депозита или банкарских гаранција, као и накнада за приређивање. Стога, привредни субјект који има намеру да обавља ову делатност, мора да располаже са минималним износом основног капитала од 250.000 евра, минималним наменским депозитом/банкарском гаранцијом од 500 евра по аутомату или по уплатном/исплатном месту кладионице, и ризико депозитом који сваког дана мора да има у благајни у минималном износу од 100 евра по аутомату или по уплатном/исплатном месту кладионице.

Даље, из поменути табеле се може уочити, да је минимални износ основног капитала који мора да поседује приређивач посебних игара на срећу – аутомати и клађење, увећан за по 100.000 евра, што представља увећање од 66,67%. У случају да привредни субјект испуњава све услове који га могу учинити приређивачем игара на срећу у сва три сектора (аутомати, клађење и игре на срећу преко средстава електронске комуникације), потребно је да поседује и укупни минимални основни капитал који износи 750.000 евра, што представља увећање од чак 36,37%.

Република Србија део средстава која приходује од ове делатности, у износу од 40% распоређује на финансирање одређених категорија друштвене заједнице. Наменска примања из буџета држава распоређује, у износу од 5% за финансирање лечења ретких болести, а у износу од по 19% за финансирање:

- „Црвеног крста Србије;
- организација особа са инвалидитетом и других удружења чији је циљ унапређење социјално-економског и друштвеног положаја особа са инвалидитетом;
- установа социјалне заштите и других удружења чији је циљ унапређење социјално-економског и друштвеног положаја у стању социјалне потребе;
- спорта и омладине;
- јединица локалне самоуправе“ (Закон о играма на срећу, Сл. гласник РС 18/2020: чл. 5.).

На овај начин држава обезбеђује сталан и сигуран извор прохода за ове институције и осетљиве категорије друштва, чиме унапређује њихов положај у економском и социјалном смислу.

У оквиру члана 6. овог Закона о играма на срећу, повећан је степен друштвене одговорности приређивача у погледу оглашавања. „Оглашавање и рекламирање класичних и посебних игара на срећу, укључујући и посредно упућивање на исте, врши се уз обавештење о забрани учествовања малолетних лица у играма на срећу и одговарајући текст упозорења о превенцији болести зависности. Наведена одредба не примењује се на истицање, оглашавање и рекламирање логотипа, жига, односно трговачке марке и знака приређивача“ (Сл. гласник РС 18/2020: чл. 6.).

Заштитом деце и малолетника од неприкладног оглашавања, поред Закона о играма на срећу, бави се и Закон о оглашавању (Сл. гласник РС 6/2016 и 52/2019 – др. закон) у оквиру кога се наводе посебни чланови који уређују следеће:

- Члан 21. Заштита деце и малолетника од неприкладног оглашавања;
- Члан 54. Ограничења места оглашавања и игара на срећу;
- Члан 55. Ограничења садржине оглашавања игара на срећу;
- Члан 56. Време оглашавања игара на срећу, и
- Члан 68. Спонзорство приређивача игара на срећу.

Овиме се настоји повећати превенција утицаја игара на срећу на малолетна лица и спречити настајање болести зависности.

Специфичност ове делатности, није заобишла ни запослене у њиховом сектору. Приликом аплицирања за кредит, запослени у овој делатности суочавају се са проценом банке, која их карактерише као високо ризичне клијенте. Стављање клијената у ову категорију ниједна банка не наводи отворено при дефинисању услова за одобрење кредита, али је пракса показала да се запослени у овој делатности налазе на „црној листи“ високоризичних занимања, којима се по правилу, не одобравају кредити.

Увећање намета указује да је усвајање новог Закона о играма на срећу први корак у спречавању сиве економије, у смислу прања новца и финансирања тероризма. Наредни корак јесу мере и механизми како би се законске одредбе испоштовале и тиме допринеле свеукупној заштити државних интереса. Законодавац новим прописима поопштрава услове пословања у области игара на срећу, и тиме ову делатност претвара у једну велику индустрију, која може да приходује значајне суме новца и на тај начин постане значајан извор прихода државе. Поред тога што перманентан развој делатности коцкања и клађења, приређивачима и држави пружа могућност да приходују значајне суме новца, он иницира и стварање одређених друштвених и медицинских проблема, као што су новчани улог, здравље, породица, време и углед.

ФИНАНСИЈСКИ АСПЕКТИ КОЦКАЊА И КЛАЂЕЊА

Пословни успех који бележи делатност коцкања и клађења огледа се у перманентном повећању броја приређивача игара на срећу, високој стопи запослености у овој области, као и у остварењу њихових позитивних финансијских резултата. Сходно Закону о играма на срећу, приређивач може бити правно лице или предузетник, који на основу дозволе Владе Републике Србије, односно одобрења или сагласности Управе, има право на приређивање игара на срећу. Наведено одобрење за приређивање посебних игара на срећу у сва три сектора – аутомати, клађење и игре на срећу преко средстава

електронске комуникације, приређивачима се издаје на период од десет година, са могућношћу продужетка и прекида истог. Уколико се узме у обзир тренутна евиденција Управе за игре на срећу, регистровано је 62 приређивача посебних игара на срећу – аутомати, 19 приређивача посебних игара на срећу – клађење, и 12 приређивача посебних игара на срећу преко средстава електронске комуникације (Управа за игре на срећу 2020).

У Табели 2, дати су подаци о прегледу броја запослених у делатности коцкања и клађења, као и проценат увећања у односу на сваку претходну годину, за период од 2016. до 2018. године. У овом временском размаку уочава се континуирани пораст, и увећање запослених за чак 23,84%. Наведени податак је нарочито занимљив уколико се у обзир узме да је светска економска криза уздрмала цео свет и интензивирала негативне факторе функционисања тржишта рада (Рауповић – Димић и др. 2019), а да се и упркос томе ова делатност одржала и забележила значајни пораст запослених.

Табела 2. Преглед броја запослених лица у делатности коцкања и клађења у Републици Србији 2016–2018.

Година	Број запослених лица	Процент увећања у односу на претходну годину
2016.	7.744	0
2017.	8.702	12,37%
2018.	9.590	10,20%

Аутор према: Републички завод за статистику [2019], „Стаτισки годишњак“, бр. 52.

Делатност *Коцкања и клађења*, после *Рачунарске програмирања и консултантских делатности*, по броју запослених најбрже напредује. Наиме, делатност *коцкања и клађења* у односу на први квартал 2016. године у ком бележи 7.606 запослених, у првом кварталу 2020. године достиже цифру од 10.884 запослених, што указује на пораст од 43,09%. *Рачунарска програмирање и консултантске делатности*, као једина делатност у којој је више растао број запослених, у првом кварталу 2016. године запошљавала је 19.122 лица, да би се у првом кварталу 2020. године та цифра попела за 76,53%, и достигла укупно 33.757 запослених. Занимљив је и податак о броју запослених у *Делатности библиотека, архива, музеја и галерија*, (која према Уредби о класификацији делатности спада у исти сектор Р - Уметност, забава и рекреација), који у истом овом периоду бележи смањење за 2,60%, и пада са 7.040 на 6.857 запослених (Републички завод за статистику 2016, 2020). Уколико у обзир узмемо податке који указују на стање и тренд повећања запослености у делатности коцкања и клађења, схватамо да добијени подаци постају забрињавајући ако човека посматрамо као носиоца процеса рада који ствара друштвене вредности. Вредносни и структурни показатељи

који се развијају у друштву осликавају епидемију зависности човека у 21. веку. Самим тим, и не чуди намера државе да унапређеном регулативом сваки сегмент пословања делатности коцкања и клађења стави у законски оквир и тиме смањи њихов негативан утицај на друштвену заједницу.

У Табели 3 дати су показатељи о профитабилности пословања три најзаступљенија приређивача посебних игара на срећу, у периоду од 2016. до 2018. године. Како се бављење овим приређивачима игара на срећу у раду не би схватило као својерстан вид њихове промоције, они се означавају са „А“, „Б“ и „Ц“.

Табела 3. Показатељи пословања три најзаступљенија приређивача посебних игара на срећу у Републици Србији

Приређивачи	Година	Износ у хиљадама динара			Број кладио-ница	Број аутомата	Просечан број запослених
		Укупни приходи	Нето добитак	Нето губитак			
„А“ (основан 2010.)	2016.	6.278.927	1.088.914	/	380	2.830	1.955
	2017.	8.326.381	2.152.224	/	407	3.267	2.100
	2018.	10.288.344	2.077.067	/	427	3.776	2.303
„Б“ (основан 2000.)	2016.	7.413.479	/	77.373	171 (укупан бр. локала)		713
	2017.	13.672.334	155.455	/	190	1.703	976
	2018.	24.253.429	104.093	/	274	2.891	1.373
„Ц“ (основан 2001.)	2016.	1.352.049	307.630	/	111	947	496
	2017.	1.504.007	250.767	/	114	951	542
	2018.	1.956.617	297.348	/	171	1.001	631

Аутор према: Агенција за привредне регистре [06.05.2020.], www.apr.gov.rs

Компарација резултата из 2018. године у односу на 2017. и 2016. годину, односно, тенденција кретања резултата пословања за сва три приређивача – „А“, „Б“ и „Ц“, указује на значајан раст финансијских показатеља, затим на ширење пословних активности, као и на увећан број запослених. Анализа структуре најзначајнијих позиција у билансу успеха - укупни приходи и нето добитак, указује да су приређивачи „А“ и „Ц“, поред континуираног увећања укупног прихода, у све три године остваривали позитиван финансијски резултат. Однос нето добитка према укупном приходу код приређивача „А“ и „Ц“ кретао се у просеку око 20%, што указује на исплативост бављења овом делатношћу, односно њихову могућност да генеришу значајну добит кроз своје редовне пословне активности. За разлику од њих који бележе континуирани раст финансијских показатеља из године у годину, приређивач „Б“ у 2016. години остварио је нето губитак, а након тога, у 2017. и 2018. години забележио позитиван финансијски резултат, и тренд раста укупних прихода

у овом временском размаку од чак 227,15%. Међутим, код овог приређивача запажа се изразито неповољан однос нето добитка у односу на укупан приход од 1,14% у 2017. години, и свега 0,43% у 2018. години.

Битно је истаћи да, приређивач „А“, и поред знатно каснијег оснивања у односу на преостала два приређивача, бележи континуирани проценат увећања у свим приказаним позицијама дате табеле, те што је проценат увећања био већи, то је и њихово пословање из године у годину постајало све успешније. Стога, и не чуди што је овај приређивач, један од водећих у региону источне Европе у области спортског клађења и игара на срећу.

Коцкање и клађење је, и поред значајних законом прописаних обавеза и ограничења, делатност која веома брзо напредује, остварујући значајну профитабилност, проистеклу од перманентног ширења успешних пословних активности, које као захтевају и запошљавање великог број лица. Све ово, ову делатност чини веома исплативом, јер кључни показатељ успешности јесте профитабилност, која обезбеђује очување ликвидности, стабилности и одрживости пословања, као и очигледно остварење власничких интереса у овој индустрији забаве.

МАРКЕТИНШКИ АСПЕКТИ КОЦКАЊА И КЛАЂЕЊА

Закон о оглашавању стриктно уређује правила по којима приређивачи игара на срећу могу да спроводе своје промотивне активности, те је у потпуности јасан када се ради о забрани неприкладног оглашавања, односно, заштити деце и малолетника од истих. Прописана законска ограничења у спровођењу промотивних активности за циљ имају да сузбију штетни утицај који ова делатност проузрокује у друштвеној заједници. Поједини приређивачи игара на срећу, како би испоштовали законски оквир и појачали промоцију својих пословних активности, у великој мери користе друштвено одговорно пословање. Приметно је да друштвено одговорно пословање у све већој мери постаје пракса успешних приређивача игара на срећу. Учесталост примене овог приступа који приређивачи користе у сврху промотивних активности, излази изван оквира етичких пословних принципа, што наводи на потребу да се примена друштвено одговорног пословања стави у правни оквир.

У условима изразито високе конкурентности у делатности коцкања и клађења, приређивачи игара на срећу данас су, више него икада до сада, условљени да свој опстанак на тржишту обезбеде пословним активностима умереним ка друштвеној одговорности. Приређивачи игара на срећу „А“, „Б“ и „Ц“, у већој или мањој мери, дуго низ година поред законом обавезујуће друштвене одговорности, додатни напор улажу у спровођење самоиницијативних друштвено одговорних активности. Реализација таквих активности

представља латентан начин за остварење конкурентске предности, стицање наклоности корисника игара на срећу и целокупне друштвене заједнице, као и остварење што већег пословног профита. У спровођењу ових активности изразито предњачи приређивач „А“, који својим учешћем у бројним акцијама, догађајима и спонзорствима унапређује заједницу у економском, друштвеном и еколошком погледу.

Пракса је показала да када неко од конкурената почне да спроводи неку од активности друштвено одговорног пословања то подстиче и друге конкуренте да спроводе, ако не и додатне, онда бар активности које примењује конкуренција, иначе губе тржишну утакмицу (Павловић 2016). Дакле, јача конкуренција стимулише тржишне учеснике да буду успешнији од својих конкурената, што подразумева њихово надметање на тржишту (Николић 2019). Уколико ово узмемо у обзир, стиче се утисак, да је реализација самоиницијативних друштвено одговорних активности заправо изнуђена активност за бројне приређиваче игара на срећу који имају тенденцију раста и напретка у друштвеној заједници - „У зависности од тога колико компанија промишљено управља друштвено одговорним пројектима зависи степен њене одрживости и ниво квалитета односа са заједницом“ (Sekulić - Pavlović 2018: 59-60).

Приређивачи игара на срећу, како би умањили или елиминисали негативне ефекте свог пословања по друштво и управљали ризиком који носи индустрија забаве, поред законом обавезујућих прописа друштвено одговорног пословања (који се односе на забрану учествовања малолетних лица у играма на срећу и одговарајућег текста упозорења о превенцији болести зависности), реализују и самоиницијативне активности. Једна од таквих активности је приређивача „А“, који више од осам година спроводи акцију „Могуће је прекинути“. У сарадњи са Специјалном болницом за болести зависности, овај приређивач реализује пројекат за едукацију свих запослених који имају директан контакт са учесницима игара на срећу. Наведена акција спроводи се са циљем откривања првих симптома зависности од игара на срећу, односно, превентивног деловања запослених у случају ризика и спречавања последица прекомерног конзумирања игара на срећу код својих корисника. Посматрајући овај пројекат са маркетиншког аспекта, приређивач „А“ овом акцијом заправо охрабрује и позива кориснике на сигурно и одговорно клађење, а самим тим, врши промоцију друштвено одговорног приређивача игара на срећу који настоји да се инкорпорира са друштвеном заједницом у оквиру које обавља пословање.

Приређивачи „А“, „Б“ и „Ц“, у својим годишњим извештајима о пословању, препознали су значај улагања у животну средину, зато што је овакав вид улагања у великој мери видљив и мерљив. Иако, њихова основна делатност пословања није непосредно везана нити директно угрожава

животну средину, сва три приређивача у циљу очувања животне средине у потпуности измирују обавезе прописане релевантним законским прописима.

У погледу унапређења еколошког квалитета приређивач „А“ значајно је еволуирао у односу на преостала два посматрана приређивача. Приређивач „А“ препознао је могућност да своју основну делатност доведе у директну везу са заштитом природе и екологије, и тако организује такмичење из знања под називом „Погоди најдужи тикет“. Организовањем такмичења овог типа, у коме позива своје учеснике да победе за себе и екологију, под слоганом „За дужи животни век – најдужи тикет“, приређивач доделом десет награда, попут аутомобила, скутера, бицикла и тротинета на електрични погон, има намеру да код својих учесника подигне еколошку свест на један виши ниво. Приређивач, на тај начин, својим „савременим приступом у пословању, одговорност ставља и на ниво сваког појединца“ (Bogetić - Đorđević i dr. 2018: 11). Посматрано са маркетиншког аспекта, позив за учествовање у такмичењу овог типа представља очигледан продајни подстицај, који приређивач настоји да прикрије еколошки одговорним приступом у награђивању. Систем награђивања у такмичењу, представљен је тако да уживаоцима игра на срећу омогући додатни алиби за девијантно понашање. Деструктивна одлука уживаоца да учествује у такмичењу, привидно се „умањује“ услед њихове спознаје да су део друштвено одговорне акције која за циљ има очување екологије. Напред наведено, учеснике оснажује на учешће у такмичењу, које, уколико погоде најдужи тикет, поред разоноде, може донети емотивну и еколошку награду. Осим очигледног подстицајног утицаја који има на уживаоце, организатор реализацијом такмичења овог типа, у друштвеној заједници у којој обавља своје пословање, гради имиџ еколошки одговорног приређивача.

Оно што су сва три приређивача „А“, „Б“ и „Ц“ препознала као додатни допринос у изградњи имиџа и остварењу боље конкурентске позиције, јесте ангажовање јавних личности у спровођењу друштвено одговорних акција. Исто се односи и на склопљена бројна партнерства, по којима се највише истиче приређивач „А“ са Универзитетом у Београду, ФС Србије, ФК Србије, ФК Црвена звезда и КК Партизан, а који својим кредибилитетом доприносе његовом угледу. Овакав вид сарадње, који за циљ има реализовање бројних пројеката кроз донације и спонзорства, изазива изразито велико интересовање медија, власти, пословних сарадника и корисника њихових услуга, односно читаве друштвене заједнице, и самим тим, приређивачу пружа прилику за промоцију.

Приређивач „А“, као један од најуспешнијих у делатности коцкања и клађења, захваљујући свом друштвено одговорном приступу, по резултатима регионалне фондације Catalyst Balkans заузима друго место на листи од 10 највећих донатора у Републици Србији за 2018. годину. Према подацима

Catalyst Balkans, овај приређивач је у току 2018. године спровео 60 донација у укупној вредности од чак 256.484€ (Catalyst Balkans 2020), од којих су неке од најзапаженијих реализованих акција биле „Хуманитарни тикет у подне“ и „Милион разлога за гол“. Акцијом „Хуманитарни тикет у подне“, приређивач је значајна материјална средства донирао здравственим установама, хуманитарним организацијама, као и лечењу појединаца; поред тога подржао је многа културна дешавања; те и бројна улагања у образовни систем и установе. Целокупну суму средстава сакупљених акцијом „Милион разлога за гол“ овај приређивач је поделио између фондације Заједно за живот и Националног удружења родитеља деце оболеле од рака - НУРДОР-а.

На основу свега наведеног, приређивач А је у сврху друштвено одговорног пословања донирао средства која износе око 10% у односу на средства уложена у промотивне сврхе (према Годишњем извештају о пословању за 2018. годину за трошкове рекламе и пропаганде издвојено је 328.970.000 динара). Имајући у виду да су ова средства усмерена на донације ка здравственим и образовним институцијама, и најугроженијим појединцима друштвене заједнице, стиче се утисак, да је ефекат њиховог улагања који се постиже у домену унапређења имиџа и развијања позитивних емоција према њиховом пословању, значајно већи и транспарентнији у односу на утицаје који се постижу улагањем у привредну пропаганду. Ово стога што је друштвена заједница нарочито осетљива на управо ове области ка којима су новчана средства и усмерена.

Друштвена одговорност није у потпуности законска обавеза, те тако приређивачима игара на срећу оставља могућност избора, да ли и у којој мери желе да је уврсте у свој стратешки плана, и тако себи пруже инвентиван начин за промоцију својих пословних активности.

ЗАКЉУЧАК

Перманентан раст броја приређивача игара на срећу довео је до поопштравања законске регулативе у делатности коцкања и клађења. Овакво интересовање законодавца и не чуди уколико се у обзир узме да је делатност коцкања и клађења временом постала уносан посао за оне који се појављују на страни организатора, што потврђује и значајан профит који посматрани приређивачи игара на срећу остварују реализацијом својих пословних активности. Све већа заступљеност и очигледан успех који бележи ова индустрија забаве има изгледе, како за стварање значајних буџетских прихода, тако и услед специфичности пословања за стварање штетног утицаја на друштвену заједницу у оквиру које послује. Држава законском регулативом, поред прописаних превентивних мера на које обавезује приређиваче, истом настоји

да надомести штетне утицаје које ова делатност ствара и тако део средстава које приходује од њиховог пословања, у износу од 40%, распореди на финансирање најосетљивијих категорија друштвене заједнице и институција.

Посматрани приређивачи игара на срећу препознали су да зарад додатне промоције свог пословања, поред издавања средстава за привредну пропаганду, у већој или мањој мери издавају и средства за самоиницијативне друштвено одговорне активности. Изградња имиџа приређивача на темељима друштвене одговорности у складу је са постављеним стандардима добре праксе у овој области. Анализа пословања посматраних приређивача игара на срећу, указује да што је приређивач успешнији, то је и његова потреба за спровођењем самоиницијативних друштвено одговорних активности све израженија.

Посматрани приређивачи спровођењем друштвено одговорних активности настоје на тај начин да: а) изграде имиџ друштвено одговорног приређивача, и тиме на тржишту постигну већу конкурентску предност; б) своје промотивне активности прилагоде и задрже у законском оквиру; в) унапреде квалитет друштвене заједнице и животне средине, и тако се одуже друштву за причињен девијантан утицај узрокован њиховим пословањем; и г) смање отпор друштвене заједнице према њиховом пословању.

На основу свега, може се закључити да законодавац новим законским прописима о играма на срећу настоји да дестимулише развој пословања приређивача, и тиме, у будућности смањи штетне утицаје које ова индустрија забаве има на појединца, као и на друштво у целини. Поред тога, неопходно је да закон о оглашавању у потпуности уреди промотивне активности делатности коцкања и клађења и тиме максимално ограничи њихов утицај на најосетљивије друштвене категорије подложне овом пороку.

ЛИТЕРАТУРА

- Агенција за привредне регистре: www.apr.gov.rs [06.05.2020].
 Управа за игре на срећу: <http://www.uis.gov.rs/spisak-priredjivaca.php?&lng=cyr> [06.05.2020].
 Catalyst Balkans: <https://www.catalystbalkans.org/sr/izvestaj/top-50-donora-po-zemlji> [13.05.2020].
 Институт 2014: *Инстџитиуџ за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Бајтунџ“*. Национално истраживање о стиловима живота становништва Србије 2014. године – коришћење психоактивних супстанци и игре на срећу. Београд: бр. 52.
 РСЗ 2016: Републички завод за статистику. *Статистичка зайосленосџи и зарада*, бр. 173.
 РСЗ 2019: Републички завод за статистику. *Статистички јодушњак*, бр. 52.
 РСЗ 2020: Републички завод за статистику. *Статистичка зайосленосџи и зарада*, бр. 101.
 Закон о играма на срећу 2005: *Закон о играма на срећу*, Службени гласник РС., бр. 84/2004, 85/2005 – др. закон.
 Закон о играма на срећу 2019: *Закон о играма на срећу*, Службени гласник РС., бр. 88/2011, 93/2012 – др. закон, 30/2018, 95/2018 и 91/2019.

- Закон о оглашавању 2019: Закон о олашавању, Службени гласник РС., бр. 6/2016 и 52/2019 – др. закон.
- Закон о играма на срећу 2020: Закон о играма на срећу, Службени гласник РС., бр. 18/2020.
- Уредба 2010: Уредба о класификацији делатности, Службени гласник РС., бр. 54/2010.
- Јојић 2008: Јасна Јојић. „Loz kod kneza“. *Novosti*. 10. јун, 2008.
- Кајоа 1979: Роже Кајоа. *Igre i ljudi – maska i zanos*. Београд: Nolt.
- Козјак 2016: Борис Козјак. *Kockanje. Od dokolice do socijalne patologije*. Загреб: TIM press.
- Милосављевић 2003: Милосав Милосављевић. *Devijacije i društvo*. Београд: Draganić.
- Хуизинга 1992: Јохан Хуизинга. *Ното луденс – о подријетлу culture и игри*. Загреб: Naprijed.
- Балтезаревих, Балтезаревих 2018: Боривоје В. Балтезаревих, Радослав В. Балтезаревих. Утицај видео игре на идентитет играча. *Култура јулиса*. 36 (XV). 475-489.
- Богетић, Ђорђевић, Ћоќало, Воркапић 2018: Срџан Богетић, Дејан Ђорђевић, Драган Ћоќало, Милош Воркапић. Corporate social responsibility as a factor of global competitiveness. *Journal of engineering management and competitiveness (JEMC)*. 8 (1), 11-19.
- Козјак, Маркешић 2016: Борис Козјак, Иван Маркешић. Правна регулација кockања као забаве (у кафанама и крчмама на тлу Хрватске) – повјесни ход. *Kultura*. 151. 279-300.
- Николић 2019: Љубица Николић. Политика заштите конкуренције у Србији – домети и ограничења. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*. 84 (LVIII). 151-170.
- Секулић, Павловић 2018: Весна Секулић, Милка Павловић. Corporate social responsibility in relations with social community: determinants development, management aspects. *Ekonomika*. 64 (4). 59 – 69.
- Рауновић, Димић, Арсенијевић 2019: Светислав С. Рауновић, Маја С. Димић, Оља М. Арсенијевић. Analiza društveno-ekonomskih kretanja u Srbiji u uslovima krize. *Vaština*. 48. 153 -170.
- Павловић 2016: Милош Павловић. *Пословно извештавање у друштвено одговорном предузећу*. Докторска дисертација. Универзитет у Нишу: Економски факултет.

Ljubica G. KOVAČEVIĆ

LEGAL, FINANCIAL AND MARKETING ASPECTS OF
GAMES OF CHANCE IN THE REPUBLIC OF SERBIA

SUMMARY

This paper mostly discusses legal and some economic aspects of games of chance as an economic activity. In that context, the negative effects of gambling and betting activities are pointed out, especially on the development and spread of social deviations due to the uncontrolled consumption of games of chance. The paper aims to indicate in what way, and to what extent, the legislation in the Republic of Serbia regulates gambling and betting activities, i.e., what impact the legislation has exclusively on the financial and marketing business aspects of the three most represented organizers of games of chance in this area. The first part of the paper points to the numerous specifics characterizing gambling and betting activities, i.e. special legal regulations that regulate each business segment in this activity. The second part of the paper presents a financial overview of the performance indicators of the three most represented organizers of games of chance. The final part of the paper is dedicated to the legal possibilities and restrictions to advertising games of chance, or the efforts of all three organizers to boost the promotion of their business by taking on socially responsible activities, keeping it with such an approach within the legal framework.

Key words: gambling and betting activities, games of chance, Law on games of chance, obligations of organizers, socially responsible business.